

SZEMLE

MAURIKIOSZ

SZTRATEGIKON – HADVEZÉREK KÉZIKÖNYVE

(Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2023. 272 o. ISBN 978-963-531-866-7)

A középkor szűkölködik hadtudománnyal, hadelmélettel foglalkozó munkákban, és főként hadvezéreknek szánt kézikönyvekben. Igaz, hogy a 9. század legelején keletkeztek olyan karoling-kori regulamentumok, melyek hadügyekkel foglalkoznak és kitérnek a fegyverzet, felszerelés kérdéseire is,¹ de ezeket a készítőik/megrendelőik nem „segédanyagnak” szánták. A korszak végén megszaporodtak ugyan az olyan művek, melyek a táborbéli viselkedési normákat határozzák meg,² taglalják az előkészületeket, a csatarendet és úgy általában a harc lefolytatásának módját,³ ám ezek – mint fentebb utaltam rá – nem gyakorlati segédanyagnak készültek, így terjedelmük és részletességük elmarad például az ókori görög–római írásokhoz képest.

Éppen emiatt olyan értékesek hadtörténeti szempontból a kora középkori bizánci hadelméleti alkotások, mint például Urbikiosz munkái, vagy Bölcs Leó császár *Taktikonja*. Ezért bír nagy jelentőséggel, ha egyikük magyar fordításban is elérhetővé válik,⁴ és ezért örvendetes, hogy a Ludovika Egyetemi Kiadó megjelentette Maurikiosz bizánci császár (ur. 582–602) hadelméleti művét, a *Sztrategikont*. A mű hozzáférhetősége ez idáig még idegen nyelven is igen nehézkes volt, legjobb tudomásom szerint az MTA Könyvtár és Információs Központ gyűjteményében van egy példány az 1981-es német fordításból⁵, és egy másik az 1984-es angol kiadásból⁶ a Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Kuno Könyvtárában.

A kötet tehát immár a szélesebb olvasóközönség számára is elérhető, kemény borítású kiadásban, 272 oldalon. A fordítás nyelvezete könnyen érthető, az olvasottak értelmezését lábjegyzetek segítik, ez Kató Péter és Kákóczki Balázs gondos munkáját dicséri. A magyar kiadás 12 fejezetre, illetve – az eredeti szerző szóhasználatával élve – könyvre oszlik. Külön könyv foglalkozik a málna kezelésével, a rajtaütésekkel és a hadgyakorlatok

¹ Összefoglalóan lásd <https://deremilitari.org/2013/06/medieval-warfare-in-the-reign-of-charlemagne/> (A letöltés időpontja: 2023. január 27.)

² Pl. *Hájek z Hodětina, Jan*: Vojenské zřízení. In: Staročeské vojenské řády. Edit. František Svejkovský. Praha, 1952. 36–42. o.

³ Pl. *Vlček z Čenova, Václav*: Naučení o šikování jízdních, pěší i vozů. In: Staročeské vojenské řády. Edit. František Svejkovský. Praha, 1952. 43–53. o.

⁴ Tudomásom szerint egyedül Bölcs Leó művének egy részlete olvasható magyarul: A bizánci irodalom kistükre. Ford. Berki Feriz. Budapest, 1974. 121–126. o.

⁵ Das Strategikon des Maurikios. Übers. Ernst Gamillscheg. Wien, 1981.

⁶ Maurice's Strategikon. Transl. Georg T. Dennis. Philadelphia, 1984. (<https://archive.org/details/maurices-strategikon.-handbook-of-byzantine-military-strategy-by-maurice-dennis->) (A továbbiakban: Dennis 1984.)

szükségességével. Az alábbiakban a mű néhány hadtudományi/hadtörténeti szempontból jelentős vonását emelem ki és járom körbe.

A bizánci hadsereg ellenségeinek hadikultúrájáról sokat elárul, hogy Maurikiosz nagy hangsúlyt fektet a lovasságra. Már az első könyvben, az alapfogalmak, tisztek, egységek bemutatásánál részletesen kitér a lovas katonák fegyverzetére és felszerelésére, kiemelve az íjásztudás fontosságát – lóháton is, nem csak gyalog (25–26. o.). A második könyvben, amely *A lovasság csatarendje* címet viseli, kimerítően festi le a lovassági arcvonal felállításának mikéntjét, külön kitérve az olyan részletekre, mint a zászlók és kürtök szükségessége (49–52. o.).

Az olvasó részletes képet kap a gyalogság és lovasság közös hadrendjéről is (205–206. o.), ami a tárgyalt korszak viszonyaihoz mérten lényegében fegyvernemek közötti együttműködésként is értékelhető. A gyalogságnak a korabeli bizánci hadseregen belül elfoglalt helyét és szerepét jól szemlélteti az a tény, hogy fegyverzetükről és felszerelésükről a lovassággal közösen végrehajtandó feladatok kapcsán esik szó.

A szerző igen sokat foglalkozott az ellenféllel, és az általa rájuk jellemzőnek gondolt csatarendjüket is leírta, úgy mint: szkíta (97. o.), alán (97–98. o.), afrikai (98. o.) és itáliai (98–99. o.). A szkítáknál (ami alatt több sztyepei népet ért a szerző) egy kedvelt rajtaütéstípusukat is megörökítette: „...ezek gyorsan menekülre fogják, mire az ellenség rendezetlenül üldözőbe veszi őket. Miután az üldözők elhaladtak a csapda mellett, a katonák előtörnek rejtekükből, és hátba támadják az ellenséget. A menekülők ekkor megfordulnak, és az ellenséges sereg két tűz közé szorul.” (81. o.) Nem csak az ellenfél harcmodora kap nagy hangsúlyt, amennyiben a szerző az eszköztárukból valamit hasznosnak talált, azt átvételre javasolta, például: „A legjobb, ha avar típusú sátraik vannak [ti. a sátorközösségnek – TD], amelyek egyszerre szépek és hasznosak.” (27. o.)

Az olvasó érezheti bizonyos hadtudományi alapelvek, jelenségek (földrajzi környezettől és korszaktól független) változatlanóságát. Azon Bonaparte Napóleonnak tulajdonított aforizma, miszerint egy hadvezérnek nem szabad túl gyakran ugyanazzal az ellenféllel harcolnia, ha nem szeretné, hogy megtanulja a taktikáját, itt is megjelenik: „Ne alkalmazd mindig ugyanazokat a fogásokat az ellenséggel szemben, még akkor se, ha látszólag sikerre vezetnek, mert a sok ismétlésből az ellenség kiismeri ezeket, és alkalmazkodik hozzájuk, majd ránk mér csapást.” (126. o.) Hasonló példa hozható az erődített tábor kiépítésének leírásánál is: „A szekereket sorakoztassuk fel a táborverésre kijelölt hely körül, és ha veszélyben vagyunk, akkor ássuk be őket, amennyire a talaj ezt lehetővé teszi. A szekerek külső vonala mentén ássunk öt-hat láb széles és hét-nyolc láb mély árkot úgy, hogy a kivájt földet hányjuk belülré.” (222. o.) Ugyanígy járt el a flamand gyalogság a saját szekereivel Mons-en-Pevéle-nél 1304-ben,⁷ és ez volt a bevett eljárás a husziták hosszabb időre felállított táborainak külső szekérsorainál is.⁸

⁷ Verbruggen, Jan Frans: *The Art of Warfare in Western Europe During the Middle Ages*. Woodbridge, 1998. 198. o. (A továbbiakban: Verbruggen 1998.)

⁸ Kudrnáč, Jaroslav: *Vojenský tábor z doby husitských válek v Klučově. Památky Archeologické*, 1. (1973) 105–142. o.

A kiválasztott hadtudományi/hadtörténeti szempontból jelentős vonások után a továbbiakban néhány olyan szempontra szeretném felhívni a figyelmet, amelyeket érdemes lett volna szem előtt tartani.

A szövegben szereplő folyók, városok stb. neveinél célszerű lett volna a mai elnevezést is feltüntetni. Jó példa erre Akbasz 583-as ostroma (159. o. 104. jegyzet). Célszerű lett volna a könnyebb érthetőség kedvéért lábjegyzetben megjegyezni, hogy Akbaş a mai Törökország területén található a modern Silvan (ókori Martyropolis) várostól 25 km-re. Hasonlóképpen a szövegben előforduló hadieseményeknél az olvasó tájékoztatásául a vonatkozó görög–római források mellett megférne egy-egy modern szakirodalmi hivatkozás is.

Végezetül ki kell térnem a kötet utószavában olvasható – a szövegből némileg kilógó – gondolatmenetre: „A bizánci hadvezérek professzionális katonák voltak, akik a hadviselést nem csak a hadszíntéren tanulmányozták. Ellentétben a nyugati lovagokkal, ők tudatosan olvasták, értékelték és újították fel az antik szakirodalmat, és alaposan felkészültek ellenségeik szokásaiból, taktikájából. Nem elégedtek meg annyival, hogy lovaikat biztosan megülve, fegyvereiket látványosan forgatva, félelmet nem ismerve vessék bele magukat a harcokba, és nem arra apelláltak, hogy létszámfölény kialakításával vigyék döntésre a csatát.” (246. o.) A bizánci hadművészet illetően szembeállítása a középkori stratégiai gondolkodással, meglehetősen aggályos, főként konkrét példák és hivatkozások nélkül. Igen félrevezető két nagyon eltérő társadalmi-gazdasági közeget és azok katonáit összehasonlítani, arról nem is szólva, hogy a feltüntetett magatartás nem volt általános a középkori Nyugat-Európa harcterein.

B. H. Liddell-Hart angol katonai szakíró *Stratégia* című művében a stratégiai gondolkodás középkori fejezetét a források hiánya miatt igen röviden foglalta össze, ám azt ő is elismerte, hogy „a korabeli katonai gondolkodás bornírt szűrkeségében itt-ott mégiscsak felvillan egy-egy fényugár, és talán nem is ritkábban, mint a történelem bármely más időszakában.”⁹ Mégis ugyanez a furcsa szembeállítás olvasható a *Szstrategikon* angol nyelvű kiadásának bevezetőjében is – szintén szakirodalmi hivatkozás nélkül.¹⁰ Mindez annak fényében hat furcsán, hogy az angol és a magyar kiadás között eltelt több mint négy évtizedben a középkori hadviselésre vonatkozó fent idézett narratíva megdőlt, elég csak Jean-Denis G. G. Lepage vagy Jan Frans Verbruggen kutatásaira gondolni.¹¹

A kötet közreadói összességében igen érdekes művet tettek a magyar közönség számára hozzáférhetővé. Maurikiosz *Szstrategikon*ját bátran ajánlom nemcsak a szakmai olvasóközönség, de a laikus érdeklődők figyelmébe is.

Tóth Dominik

⁹ Hart, Liddell – Henry, Basil: *Stratégia*. Budapest, 2002. 99–100. o.

¹⁰ Dennis 1984. XIV. o.

¹¹ Lepage, Jean-Denis G. G.: *Medieval Armies and Weapons in Western Europe*. Jefferson, London, 2005. és Verbruggen 1998.